

Пази, Боже, сяко да прогледа

Синът служеше в едно от чуждестранните агентства в Цариград. Бащата, гядо Петко Белокръвчанина, живееше в едно село в Северна България; ако и стар, неволята го нудеше да пори с ралото гърдите на майка България, за да поддържа бабичката си и своето бедно, жалко съществуване.

Негово високоблагородие Христофор Белокръвскии беше едно време сополово, одърпано, зацапано хлапе, което се ваяше в нечистотиите на селското купище. Консулт мина през тяхното село в този ден, когато свършено случайно гетето беше изкъпано: изкъпано беше, защото прасето, като излязло из обраслата локва, гетето се спуснало към него, хванало го с една ръка за ухото, с друга за четината и искало непременно да го възседне; да го яхне не могло, но успяло да налепи на къчищената си ризка всичките хубости, които прасето е могло да понесе от гнилото блато. Тогава чак майка му се е наумила, че гетето има нужда от къпане, и след като му стоварва десетина оки бой на гърба, гурнала го в коритото с ризката заедно: първата вода се превръща на боза, втората на непрозрачна мътилка, че трета, че четвърта, та чак петата вода се избистря и из нея изскача едно чистичко, черноокичко, хубавичко бяло-червено момченце, с живи, хитри очички. Седи хубавецът в натура срещу огъня, седи и майка му отстрана и му суши ризката. Хем я суши, хем поглежда чедото си и маймай че се съмнява дали е туй нейното чедо, дали не е. Облича му ризката и го изважда да се припече на слънце и да му изпощи главицата. Свършива и тази операция, причесва му косата и баш в тази минута се зачуват звънци; от завоя изскоква един файтон и спира до тяхната къща, на кръчмата. Консулт.

– Хайде, мама, иди сега при она чичо – учеше майката чедото си – иди при него и му кажи: „Чичо, дай пет пари“.

И отиде момченцето. Консулт беше извадил от чантата си закуски и си подкрепяваше силите. Детето се изправи недалеч от масата и като захана пръст, следеше хапките на пътника и подсмърчаше. Консулт го забележи и зачудено впери очи в него – за пръв път му се падаше случай да срещне такова чисто гете из нашите села, чисто и хубавичко. То хубавички ги има много, но не личат чъртите им под нечистотиите, които покриват цялото им тяло.

– Чичо, дай пет пари! – каза гетето и веднага засрамено си наведе и извъртя главата със ухапан пръст.

Гавазинът обясни на консула, че гетето иска пет пари.

– Защо ти са пет пари? – попита гавазинът по поръка на консула.

Но гетето бе научено само да поуска пари, не бе му казала майката защо му са пари и затова вместо отговор то повтори:

– Чичо, дай пет пари! – и пак се засрами.

– Как ти е името? Как те викам? – попитаха гетето.

– Ристу! – отговори то.

Гавазинът обясни, че името на гетето е Христо.

Дали по някои частни, семейни обстоятелства, дали по племенна симпатия (консулт беше славянин) – кой знай, но той усети едно влечение, смесено с жалост, към туй хубавичко, бедно българче и в няколко минути в ума му се роди една блага идея; роди се, разви се и израсте в цял план: да вземе със себе си и да възпита това гете.

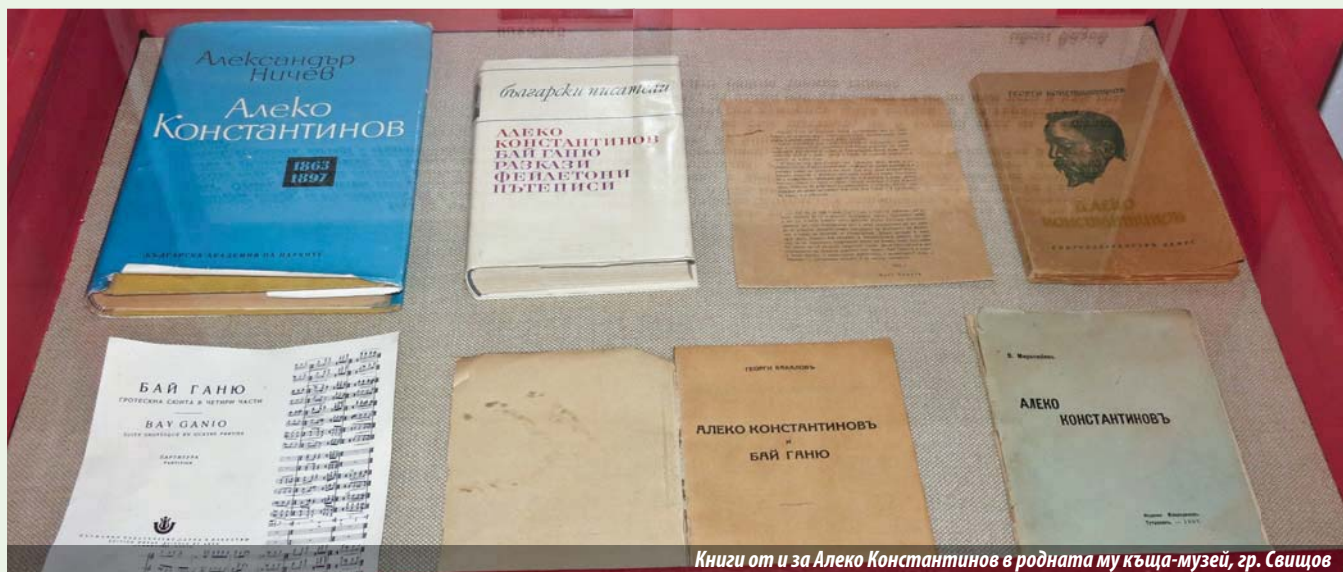
Гавазинът повика майка му, майката повика баща му и се почнаха преговорите. Цял час се продължаваха увещанията. Доиде и кметът, гоидоха и груги селяни; почнаха и те да придумват родителите и най-сетне с черпня, със сълзи убедиха ги да дадат чедото си на консула, да се изучи, да стане човек, та да видят и те покой на стари години.

Седна консулт във файтона, намести при себе си малкото селянче, зави го с един шал; трепнаха конете, гръпнаха звънците и в един облак прах изчезнаха пътниците...

* * *

Консулт не прати Христа веднага в странство, защото не искаше да го отръгне от родната му почва; а го остави цели пет години в българско училище. От време на време той го караше да пише на родителите си, а заедно с писмата притуряше и по нещо армаганец. Като свърши българското училище, Христо замина да следва наука в странство. Настаниха го в един пансион и го зачислиха в гимназията. Облече Христо красива униформа със златни копчета, фотографира се и изпрати боядисан портрет на родителите си. То беше радост, то беше гордост за тия бедни селяни да гледат, да целуват този портрет, да го сочат на който мине-замине...

Христо се подписваше отпърво в писмата си: „Ваш покорен син – Христо“ и описваше надълго и нашироко живота си в пансиона. Сетне почна да пише по-кратки и по-сухи писма с подпис: „Ваш син – Христофор“. Още по-сетне писмата захванаха да се явяват по-рядко и по-рядко. Най-подир обади се той, когато постъпи в Института за възточните езици с едно писъмце в няколко реда, подписано: „Ваш – Хр. Белокръвскии“, и след туй вече не чува

Книги от и за Алеко Константинов в родната му къща-музей, гр. Свищов

какво става с него...

А ето какво стана: гурна се Христо с главата надолу в кипящото море на шумното гостоприемно общество и когато вълните го изтласкали на един бряг, той се сети разделен с цяло море от своето минало. – Той сам повярва, че е аристократ.

„Пази боже сляпо да прогледа!“ – казва българската поговорка и много на място го казва. Не от прогледналия физически слепец се отвърща българинът, а от слепеца – простак, издигнат от нищожество, от тинията, благодарение на случайни обстоятелства, достигнал, без разбор на средствата, до висота, която той омърсява със своето присъствие...

Господин Белокровски свърши института. Консултът, престарял вече, продължаваше да го поддържа до последния ден на курса и сетне, като го снабди с нужните средства, препоръча му да се завърне в отечеството си. Белокровски не послуша съвета и още няколко пъти поиска пари от своя благодетел, а когато последният му заяви, че е готов да му помогне само под условие, че ще се завърне на родината си, нашият дипломат му написа едно грубо писмо в което заявяваше, че прекъсва с него по-нататъшните сношения. Консултът и тук не се обезкуражи, той дълго време е служил на Възток и е запознат с грубостта и невъзпитанието на възточните хора, и за да изпълни дълга си докрай, той употреби влиянието си и изходатайствува за Белокровски място в едно от агентствата в Цариград.

* * *

Ходят българи търговци в Цариград, овни продават. Като се срещнат с тогоз, с оногоз, от гума на гума научават се, че в еди-кое си консулато има един българин, Белокровски, барабар с консула. Връщат се търговците в България, ходят по села-

та и сбират овни, на тук приказка, там приказка и в България се разчува, че в еди-кое си консулато в Цариград има българин, Белокровски, барабар с консула. Разчува се и в дядо Петковото село.

– Кой ще бъде този Белокровски? А бре, селяни, да не е на дяда Петка Белокръвчанина детето бре?...

Питат дяда Петка:

– Ох, не зная, дядовото, не зная; писа ми едно време, писа, па престана; за консул се учеше, ама жив ли е, умрял ли е, не зная.

– Жив е, дядо Петко, жив е. В еди-кое си консулато в Цариград бил, барабар с консула.

– Истина ли бре, селяни?

– Истина, дядо Петко!...

* * *

Продаде дядо Петко една нивица, взе някоя пара, нарами торба с хляб, хвана тоягата и „Сбогом, жено! – Прощавайте, селяни!“ – Сбогом, мъжо! – На добър час, дядо Петко! – и замина за Цариград... Презърбен от трудове и неволи, презърбен от старини, крачи дядо Петко към... Цариград!... Стига Габрово, заминува го, поемва Балкана... Ох, чедо! Мило си, чедо!...Превалява Св. Никола, минува Шипка, Казанлък, Загора... Спира се, почива, похапва, поспива и пак закрачва...

– Далеч ли е, чичо, Цариград? – пита дядо Петко работните селяни.

– Далеч е, дядо, далеч е! Ами за какво си се накарал чак до Цариград, дядо?

– Син имам там, дядовото, син, барабар с консула е там, в консулатото!..

Стига дядо Петко Едрене. Град голям, като плъзнал оня ти свят – да се замае главата на човека!... Вижда старецът една чешма, спира се, мокри си вкокалените опинци, ръси си студена вода на главата, поседва да почине малко на къшка около

шадравана и пак закрачва напред. Пита, разпитва и християни, и турци накъде е Цариградският път и бърза да излезе вън от града и там, на полето, да подкрепи със сън старческите си сили. Сипнала несипнала зора, става дядо Петко, попретегне се, поизпращят вкочанените стави, нарами торбицата и пак повлачи погубитите нозе...

– Далеч ли е, аго, Цариграг!

– Далеч е, дядо, далеч е!...

Много мина, малко остана. Напряга бедният старец последните сили и пристъпва... Минуват още ден, два, пет дена, гледа странникът – сегиз-тогиз железница изфучи край него и се изгуби из мъглата... Ех, где да е дядо вътре, досега би видял чедото си, би му се нарадвал!... Ама сиромаш е дядо, не може да плати за железница... Минуват още два дни...

– Далеч ли е, аго, Цариграг?

– Близо е, дядо, близо е, половина ден път!

– Да си жив аго, за добрата дума! – отговаря дядо Петко – ми ободрен от близостта, почва пободро да крачи и замръква пред самия град.

Уморен е дядо Петко, но хваща ли го сън?... Загрене малко и ето чедото му, Христо, изпъкне пред очите му, таквози, каквото си го знае на портрета, с жълти копчета, па се спусне да го прегърне и... стресне се дядо, пробужда се. Пак загрене, и ето чедото му Христо, по ризичка, зацапаничко и на къчищената риза жълти копчета... и тези копчета светят, бляскат... смеят се, всичките копчета се смеят... не, не се смеят, ами грънчат, грънчат като звънци... много, много звънци... облаци прах... и в праха звънци... и дядо тича подир звъниците, тичат след него и селяните и викат, хеей, беей!.. Тича дядо и ха да стигне звъниците, спъва се в една купчина жълти копчета, копчетата се пръскат и почват да грънкат и се смеят... Стрясва се дядо Петко, събужда се, зора едва-едва се сипва, а около него по полето цяло стадо овни, грънчат със звъниците и бляят. Стана старецът, нарами торбица, прекръсти се и след малко потъна в спящите още улици на грамадния град. Видя той едно кафене отворено, слугата по чехли полива с ибрик и подмита пред вратата, между къшка, на който бяха насядали вече някои ранобудни старци-турци. Отби се и дядо Петко:

– Сабах-хаир-олсун!

– Алах-разъ-олсун! – отговарят старците и сторват място за нашия пътник.

От дума на дума, разприказват се, разпитват го откъде е, защо е дошъл. Дядо Петко им разправя, че е дошъл при сина си, който е барабар с консула, в еди-кое си консулато. Турците го похвалят, че е отхранил таквози чедо, и му поръчват кафе. Изпива дядо кафето, изпушва лула тютюн, дават му турците едно момче да го заведе чак до консулатото...

Дядо Петко влезе в консулатото. Гавазинът го погледна отвисоко, но сетне се смекчи, като каза

старецът, че е баща на Белокровският.

– Той спи още, дядо, ще почакаш един час – каза му гавазинът, българин, и го въведе в стаята на портиерина, гдето го гостиха с чай.

– Ами защо спи още, нали съмна отдавна? Да не е нещо болен? – пита със стегнато сърце старецът.

– Не е болен, дядо, здрав е. Те така спят, големците – отговаря гавазинът.

– Ами че той големец ли е? – пита дядо Петко и сърцето му трепери от радост, чаят се разлива от чашата и попарва ръката на дядо, но той не сеца.

– Големец е, дядо, големец е. Блазе ти, че имаш такъв син.

– Големец, а? Хе, хе, хе! – сърцето на дядо Петко ще изхвъркне. – Ами той не ви ли е говорил нещо за мене... а?...

– Не ни е говорил, дядо, той с нас много-много не приказва. Все с консулите има работи.

– Тъй, а? С консулите? Хе, хе, хе!... Ами с пашата приказва ли? – пита старецът, като се наслаждава предварително от отговора.

– Кой ти гледа пашите, той с везиря приказва.

– С везиря! Па има хас да речеш, че и със султана приказва – пуца предпазливо блаженият старец.

– Разбира се, че и със султана.

– И със султ... – съзлите задавиха стареца, не може той да понесе толкова щастие и руква неугържим поток от радостни, блажени съззи.

Звънецът възвести пробуждане на големеца. След половина час, когато слугата му внесе чай, гавазинът, последван от дядо Петко, почна да възлиза по стълбите, като кроеше в главата си план как да устрои срещата, за да излезе по-ефектен сюрприз... И реши да почука на вратата и да въведе бащата без предварителен доклад. И наистина почука, отвори вратата и бутна дядо Христо в стаята...

– Баща ви, ваше високоблагородие! – извика тържествено гавазинът. Докторът остана като гръмнат, изтърва чашата с чая... и колебанието му трая само една секунда... Той скочи от стола си и като изгледа с най-голямо презрение баща си, изрева:

– Как?! Как ти смееш да ми водиш в кабинета такива...

– Христо!... Чедо!... – изтъргна от гърдите си дядо Петко.

– Изведи го! – кресна докторът с разтреперан глас и като грабна от масата една шепя пари, подаде ги грубо на гавазина и му изръмжа със стиснати зъби: – На, дай му тези пари, па да се махне оттук, чу ли?

– Слушам, ваше високоблагородие!...

И негово високоблагородие Христофор Петрович Белокровският затръшна ядосано вратата.

Пази, Боже, спяло да прогледа!

◆